

SEEING IS BELIEVING

Parashat Shemot

Shemot ch. 3:4

¹³ Moses said to God, "So I will go to the Israelites and say, 'Your fathers' God sent me to you.' They will immediately ask me what His name is. What shall I say to them?"

¹⁴ "I Will Be Who I Will Be," replied God to Moses.

[God then] explained, "This is what you must say to the Israelites: 'I Will Be sent me to you.'"

¹⁵ God then said to Moses, "You must [then] say to the Israelites, 'YHVH,* the God of your fathers, the God of Abraham, Isaac and Jacob, sent me to you.' This is My eternal name,* and this is how I am to be recalled for all generations.

¹⁶ "Go, gather the elders of Israel,* and say to them, 'YHVH, the God of your fathers, appeared to me—the God of Abraham, Isaac and Jacob. He said, 'I have granted you special providence* regarding what is happening to you in Egypt. ¹⁷ I declare that I will bring you out of the wretchedness of Egypt, to the land of the Canaanites, Hittites, Amorites, Perizzites, Hivites and Yebusites—to a land flowing with milk and honey.'"

¹⁸ "They will take what you say seriously. You and the elders of Israel will then go to the king of Egypt. You must tell him, 'YHVH, God of the Hebrews, revealed Himself to us. Now we request that you allow us to take a three day journey* into the desert, to sacrifice to YHVH our God.'"

¹⁹ "I know in advance that the Egyptian king will not allow you to leave unless he is forced to do so.* ²⁰ I will then display My power* and demolish Egypt through all the miraculous deeds that I will perform in their land. Then [Pharaoh] will let you leave.

²¹ "I will give the people status among the Egyptians, and when you all finally leave, you will not go empty-handed.* ²² Every woman shall borrow articles of silver and gold, as well as clothing, from her neighbor or from the woman living with her. You shall load this on your sons and daughters, and you will thus drain Egypt [of its wealth]."

3

²⁹ Moses and Aaron went [to Egypt], and they gathered all the elders of Israel. ³⁰ Aaron related all the words that God had told Moses, and he demonstrated the miraculous proofs before the people.

*³¹ The people believed. They accepted the message that God had granted special providence to the Israelites, and that He had seen their misery. They bowed their heads and prostrated themselves.

מִיָּמֵינוּ לְיָמֵי הַגִּרָּה זְעִיל אִם כֵּן לְמָה לֹא הִקְדִּים אֶת

שְׁלִיחוּתָם אֶל פְּרַעֲה לְבִשׁוּרַת הַגְּאוּלָּה. כְּדֵי שִׁיקְבְּלוּהוּ בְּלֵב שָׁלֵם. וּמִבְּאֵר כִּי לֹא הָיוּ רְאוּיִים לְהִגָּאֵל בְּלֵי זְמַת הָאֱמוּנָה, וְלִוְלֵא הָאֱמוּנָה. כְּדַכְתִּיב, וַיֹּאמֶן הָעָם, לֹא הָיוּ גַם מִשָּׁה וְאֶהְרֹן יְכוּלִים לְבֹא וְלַעֲמֹד לִפְנֵי פְרַעֲה. עַד כַּאֲן תּוֹכֵן דְּבַרֵי הַגִּרָּה. וְלִפִּי מָה שֶׁהִקְדַּמְנוּ לְעִיל, שֶׁהָאֱמוּנָה הִיא הַגְּאוּלָּה עֲצֻמָּה. הָרִי תּוֹכֵן הַגְּאוּלָּה הוּא הַיְצִיאָה מִרְשׁוֹת פְּרַעֲה אֶל רְשׁוֹת הַשִּׁי"ת (ע"י מִש"כ הַרְמ"ח לִוְצֵאָתוֹ בְּרִישׁ מֵאֵר הַגְּאוּלָּה). וּמִכִּיּוֹן שֶׁכָּבַר הַתּוֹדֵבְקוֹ בְּה' בְּאֱמוּנָתָם, בְּמִבְּט הַרְחֵנִי כִּבְר נִשְׁלַמָּה הַגְּאוּלָּה. אֲלֵא שֶׁבְּעוֹלָם הוּא הִי הַדְּבָרִים צְרִיכִים לְהִרְאוֹת כְּתֵהֲלִיר שֶׁל טֵבָה וּמִטּוֹבָב.

6 Shabbat Shimon - R. Miller

The comment of the Gemara is: מכאן שישראל מאמינים הם —from here we learn that the Israelites were believers. Such a deduction is on the surface surprising. It would seem that a belief in God that rests on miracles and wonders is at best a conditional, dependent form of faith. The need for external proofs and signs is a token of inner weakness; how then can the Gemara deduce from this verse that the Israelites had a true Emunah, were 'believers' in the fullest sense?

2

¹ When Moses [was able to] reply, he said, "But they will not believe me. They will not listen to me. They will say, 'God did not appear to you.'"

² "What is that in your hand?" asked God.

"A staff."

³ "Throw it on the ground."

When [Moses] threw it on the ground, it turned into a snake, and Moses ran away from it.

⁴ God said to Moses, "Reach out and grasp its tail." When [Moses] reached out and grasped [the snake], it turned back into a staff in his hand.

⁵ "This is so that they will believe that God appeared to you," [He said]. "The God of their fathers, the God of Abraham, Isaac and Jacob."

⁶ God then said to Moses, "Place your hand [on your chest] inside your robe."

When [Moses] placed his hand in his robe and removed it from his chest, it was leprous, [as white] as snow.

⁷ "Place your hand in your robe again," said [God].

[Moses] placed his hand [back] into his robe, and when he removed it from his chest, his skin had returned to normal.

⁸ "If they do not believe you," [said God], "and they do not pay attention to the first miraculous sign, then they will believe the evidence of the second sign."

⁹ "And if they also do not believe these two signs, and still do not take you seriously, then you shall take some water from the Nile and spill it on the ground. The water that you will take from the Nile will turn into blood on the ground."

דְּכִינָהוּ יֵל 4

וְלִפִּי דְרַכְנוּ יֵשׁ לְפָרֵשׁ עֵינֵי שְׁלֹשׁ הָאוֹתוֹת שְׁנִיתָנוּ לוֹ, אוֹת הַמַּטֵּה שְׁנֵהֲפֹךְ לְנַחֵשׁ וְחֹזֵר וְנִהְפֵךְ לְמַטֵּה בְּכַפּוֹ, וְאוֹת הַצְרַעַת שְׁמֵרָחָה בִּידוֹ וְחֹזְרָה וְשִׁבָּה כְּבִשְׂרוֹ, וְאוֹת הַמַּיִם שְׁנֵהֲפֹכּוֹ לְדָם וְהָיוּ לְדָם בִּיבֻשָׁת. לְדַלְכָּאוּרָה בְּלִתֵּי מוֹבֵן לְמָה נִצְרַכּוּ שְׁלֹשָׁה אוֹתוֹת יֵלָא סְגִי בְּאַחַד, וְלֹא עוֹד אֵילָא שְׂאֵמֵר הַקְּבִי"ה הָיָא אִם לֹא יֵאֱמִינוּ לְקוּל הָאוֹת הָאוֹת הָרֵאשׁוֹן וְהָאֱמִינוּ לְקוּל הָאוֹת הָאַחֲרֹן, מָה רְבוּתָא לְאַחֲרֹן מִן הָרֵאשׁוֹן, דְּבִפְשִׁיטוֹת הָאוֹת הָרֵאשׁוֹן לְעֵשׂוֹת מַמְטָה נַחֵשׁ, שְׂתָהָ דְּבֵר הַיּוֹצֵא מֵהִיקֵשׁ הַטֵּבַע וְלֹא יַעֲשֵׂנוּ הַטֵּבַע בְּשׁוּם פְּעַם וְאַפִּי בְּאוּרֵךְ הַזְּמַן, הוּא רְבוּתָא יוֹתֵר מִצְרַעַת שֶׁהִיא בְּטַבַּע, וְכִבְר דְּבִרְנוּ מִזֶּה, וְיֵיל עוֹד דְּהִנֵּה יֵשׁ לְדַקְדֵק, אַחַר שִׁישְׂרָאֵל מֵאֱמִינִים בְּנֵי מֵאֱמִינִים וּמִשָּׁה הוּא שְׂטֵעָה לְחֹשֶׁב שֶׁלֹּא יֵאֱמִינוּ לְמָה נִצְרַךְ לְאוֹתוֹת כֻּלָּל.

7 The point, however, is that even miracles are not in themselves conclusive. All the experiences of life, all the phenomena that man meets on his travels, do not irrevocably force him to one conclusion. A man sees what is already within him: the interpretation, the selection of experience is a subjective, ultimately a moral issue, and not an objective, or an intellectual one. The Gemara in Shabbath puts it like this:

תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים טפשות נחוספת בהם... ועמי הארץ כל זמן שמזקינים טפשות נחוספת בהם.⁶

Age, experience, even events that with hind-sight we might call miracles, affect each man according to his individual tendencies. The saint will find evidence for his world-view all around him, in every detail of his life: but then, so, equally, will the atheist and the hedonist. The moral choice is the basis: from then on, life will only serve to confirm the original decision. A religious view of the universe will grow irresistibly in some hearts, nourished by all the elements that support it: like a magnet, the heart of man seeking God will attract to itself only those things that are subject to its own particular magnetism. For him, they are proofs, they are signs, they are miracles: on another man, with other preoccupations, they exercise no pull: his heart is in search of other gods.

10 Seen in this light, our original question becomes clearer. The Israelites are declared to have had faith in God: and this is shown by the very fact of their seeing miracles and believing. The miracles do not detract from the merit of their faith. Instead, their acknowledgement of the miracle was a sure token of their own state of mind, of their ever-present longing to see God manifest in His world. The verses relating God's promise to Moses that his people would have faith are illuminating in this connection.

11 *Shenot - ch. 3*
2 God's angel appeared to [Moses] in the heart* of a fire, in the middle of a thorn-bush.* As he looked, [Moses] realized that the bush was on fire, but was not being consumed. 3 Moses said [to himself], "I must go over there and investigate this wonderful phenomenon. Why doesn't the bush burn?"
4 When God saw that [Moses] was going to investigate, He called to him from the middle of the bush.

12 אל פנים עם המראה המפליא. סנה בוער באש ואינו אוכל, מדוע לא יבער הסנה? ואיזה חידוש, חכמה יש בשאלה זו? והלא תינוקות של בית רבן ישאלו כמו כן בראותם סנה בוער באש, ואינו נשרף? ומה היה חסר בבאור הדבר אם אמרה התורה ויסר משה לראות את הסנה, וירא ה' כי סר לראות וכו' והשמיטה לגמרי שאלת משה רבינו ע"ה? אמנם בהעמק הדבר, יתגלה לפנינו יסוד גדול בהשגת אמונה בה' ובחורו.

13 וראשית כל נקדים דברי הגאון והצדיק ר' אלחנן ואסערמאן זצ"ל מספרו, קובץ הערות שכתב שמה וזה לשונו היוצא מזה, כי יסודי האמונה, מצד עצמם הם פשוטים ומוכרחים לכל אדם, שאיננו בכלל שוטה, אשר אי אפשר להסתפק באמיתתם, אמנם רק בתנאי שלא יהא האדם משוחד, היינו שיהא חפשי מתאות עוה"ז, ומרצונותיו, וא"כ סיבת המינות, והכפירה אין מקורה בקלקול השכל מצד עצמו, כי אם מפני רצונו לתאותיו, המטה ומעיר את שכלו, ומעתה מובן היטב, מה שהוהירה תורה, ולא תחורו אחרי לבבכם, זו מינות, היינו שהאדם מוזהר, להכניע ולשעבד את רצונותיו, כדי שיהא השכל חפשי מנטיית הרצון, וממילא יכיר האמת, המוכרחת לכל בן דעת, שהקב"ה ברא את העולם, כמאמר רבי עקיבא, שהעולם מעיד על הקב"ה שבראו, והכפירה אין לה שום מקום, בשכל האדם, כי אם ברצונותיו ותאותיו, ואילו לא הגיעו תאותיו, למדרגה גסה, לא הי' אפשר, בשום אופן, לבא לידי טעות של כפירה, או ע"ז, ע"כ גדול עונו מנשוא, שהגדיר תאוותיו על שכלו כ"כ, עד שלא יכיר אמת פשוטה כזאת, והמצוה להאמין, היינו שלא יגביר תאוותיו על שכלו, וממילא תבא האמונה בהכרח, ואין צריך להשתדל, להשיג אמונה, אלא להסיר את הגורמים להפסידה, והיא תבא מאליה, וגם בן נח גם השכל, מ"מ יש בכח דעתו, להכיר כי העולם מעיד על הקב"ה שבראו, וזה פשוט מאד, כי כל פעולה הנעשית בן דעת, יש לה איזו תכלית, וכיון שהבריאה נמצאת, ע"י מציאת י"ש, בודאי יש לה תכלית, ולא יוכל השיכור להצטדק ולומר, שהי' סבור, כי תכלית בריאת שמים וארץ היתה כדי לשחוח ולהשתכר, וע"כ דבר פשוט, כי תכלית כל הנבראים כולם, היא לעשות רצון קונו, וא"כ שהי'

לו להכיר, שזו היא תכלית ביאתו לעולם, לעשות רצון קונו, הי' חייב לחקור, מהו רצון ה', ועי"ז ראוי ליענש, כמאמרם בן נח נהרג, שהי' לו ללמד ולא למד וכו' ומהעיקר הראשון — האמונה בה' — יוצאה תולדה מוכרחת, העיקר השני, תורה מן השמים, כי אמרו שתכלית כל הנבראים, לעשות רצון קונם, זה פשוט, כי אין כח בשכל האדם להיות ידע, דעת עליון, ולהשיג מהו רצון השי"ת ואם כי לא יודיע הקב"ה מהו רצונו, נשארה הבריאה בלי שום תכלית, כי איך אפשר לאדם, לעשות רצון ה' ית', אם לא ידע מהו רצונו, וא"כ הדבר מוכרח בהכרח גמור, שהקב"ה החי, וגילה, לבני אדם, מהו חפצו ורצונו מהם, ע"י התגלות שכירתו בעולם וזוהי תורה מן השמים, ומזה מוכרח ג"כ ביאת המשיח עי"ש.

15 ולפיכך תיארה התורה את החזיון של התגלות אלקים למשה רבינו, ולו הניחה התורה מאורע זו לדמיונו, הי' נדמה לנו שהיו שמה קולות וברקים, שאלות עמוקות שאין בכם קרוצי חומר להבינם ולתופשם, כי התורה שמימית היא, ורק אנשי אלקים כמשה יכולים לתפוס דבר ה'. אבל לא כן הוא הדבר! כי משה רבינו ע"ה זכה להתגלות אלקים מתוך הסנה לא ע"י חקירה ופילוסופיא כי אם ע"י שאלה פשוטה, שאלה שכל אדם הי' שואלה, מדוע לא יבער הסנה, וירא ה' כי סר לראות — כי רצונו של משה להשיג את האמת לאמתו, או התגלה אליו אלקים מתוך הסנה, כי הבא לטהר מסייעין אותו.

עם ישראל נדבה לענה ולקוץ בעיני העמים, ובכל דור דור עומדים עלינו לכלותינו ובעונותינו הרבים נמצינו תמיד במצב של "סנה בוער באש", באש של האינקוויזיציות, באש של ה"פאנארמען", באש של ה"קרעמאטאריומס", אבל "הסנה איננו אוכל", ועם ישראל חי וקים לעולם ועד. הוקא בזמינו שנשפך בנו חרון אף ה', ובא האסון הנורא של כליון לששת מליונים מאחינו בני ישראל, קמה מדינת ישראל, ונהרו אליה הנדחים מארבע כנפות הארץ, ונהיינו לאות ולמופת בין העמים. אבל לדאבונינו, הרבה מבני עמנו נרחקו מה' אלקי ישראל, והזניחו את תורתו, לא מזדון, חס וחלילה, כי אם מחסרון ידיעה. וילידי ארצנו דומים לתינוק שנשבה בין עכו"ם כי הוריהם לא למדו עמהם דרכי ה', ולא התחנכו על מבוצי התורה, ועוברים כמה עבירות קלות וחמורות בשגגה ובלא יודעים. אמנם, תביעה אחת יש לתבוע מהם ועתידיים ליתן את הדין עליה. כי בראותם את המראה הגדול הזה של נצחיות עם ישראל, אשר למרות כל הקמים עליהם להשמידם ולאבדו, הוא חי וקים. בזמן שהרבה מדינות חזקות וגדולות כלו ואבדו שמעם מן הארץ, מדוע לא ישאלו את השאלה הפשוטה, "מדוע לא יבער הסנה?" מהו הכח הטמיר בחי ישראל סבא המקימו לעד ולעולמי עולמים? ולו שאלו כהוגן, אז הי' הקב"ה ממציא להם הדרך להתגלותו, ולהכרת תורתנו הקדושה.

Subot Shimon

והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האות הראשון והאמינו לקול האות האחרון (רשי'): משתאמר להם בשבילכם לקיתי על ספרתי עליכם לשון הרע יאמינו לך... 13.

Rashi's explanation is that the temporary leprosy was a punishment to Moses for speaking evil of Israel—"They will not believe me"—just in the same way as Miriam was stricken with leprosy when she slandered Moses. According to this interpretation, the 'second sign' that would conclusively win over the people is the very fact that Moses has been punished for slandering them. This proof of God's love for them would be irresistible: it would focus God's relationship to the people as that of an anxious father who will allow no outsider to chastise his son. He may punish the child for its own good, but will permit no-one else to harm a hair on its head. This was the love of God for His people: even Moses, close to both the Israelites and God, had not the right to say a word against His people, so jealous was God's love. Only God had the right to chastise; and this was through the long decades of slavery the one hope of the Israelites, that all the suffering was just a chastisement, a punishment of love. Their hearts thirsted for one sign of this care and love: when would the hand of the Father appear at last? They were ready, ripe with longing to receive this token of love; and in the 'second sign' of which God spoke they at once recognised the devotion for which they had longed. It was this state of readiness that led to their instant recognition of the 'sign': without the willingness to see, they might have seen nothing. This was the faith that was attributed to them—because they saw miracles.

סדר תנינא א [ח] קול דדיי הנה זה בא. רבי יהודה רבי נחמיה ורבנן. ר' יהודה אומר קול דדרי הנה זה בא זה משה. בשעה שבא ואמר לישראל בחדש זה אתם נגאלין אמרו לו משה רבינו היאך אנו נגאלין ואלא אמר הקב"ה לאברהם (מלכות י"ג) ועבדו וענו אותם ארבע מאות שנה. ועריו אין בדינו אלא מאתם זעזע שנהיאמר להם הואיל והוא חפץ בנאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם אלא מדלג על התרים. אין תרים ונבעות האמורין כאן אלא קצים ועיבורין מדלג על החשבונות ועל הקצים ועיבורין ובחדש הזה אתם נגאלין. שנה (שמו"ג) החדש הזה לכם ראש חדשים. ר' נחמיה אמר קול דדרי הנה זה בא זה משה. בשעה שאמר לישראל בחדש הזה אתם נגאלין אמרו לו משה רבינו היאך אנו נגאלין והלא אין בדינו מעשים טובים. אמר להם הואיל וחפץ בנאולתכם אינו מביט במעשיכם הרעים. וכפי הוא מביט בצדיקים שבכם ובמעשיהם כגון עמרם ובית דינו: ב' מדלג על התרים מקפץ על הנבעות אין תרים אלא בתי דינים המדיא (שמו"ג) ואלכה וירדתי על התרים ובחדש הזה אתם נגאלין שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים. רבנן אמרי קול דדרי הנה זה בא זה משה. בשעה שבא ואמר לישראל בחדש הזה אתם נגאלין אמרו לו משה רבינו היאך אנו נגאלין ואלא אמר לישראל חפץ בנאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם שלכם אלא מדלג על התרים ואין תרים אלא עבודת כוכבים המדיא (שמו"ג) על ראשי התרים יובחו ועל הנבעות יקטרו ובחדש הזה אתם נגאלים שנה החדש הזה לכם.

20

הנה אשר שלש פעונות היו לישראל לומר היאך אנו נגאלין, אי שעדיין לא נשלם הקץ, ב' שאין בידם מעשים טובים ואדרבה כידם מעשים רעים, ג' שכל מצרים מטונפת מעין שלהם, ומשה רבינו ע"ה ענה להם על כל שלש הטענות האלה הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט על כל אלה, היינו הן אמת שכפי מדת הדין והטעם צדקתם בטענותיכם, אבל באשר הוא חפץ בגאולתכם וכל חפץ הוא למעלה מן הטעם [וכמו שאיתא

21
ולפי האמור יתפרש הא דאמרו לי מה שמו מה אמר אליהם כפי דרך הרמב"ן באיזה מדה בא לגאלם, דבמדת הדין לא יתכן כי בודאי כמה מקטרגין יעמדו לקטרג את שלש הטענות הנ"ל, וא"כ טוב שלא להתחיל מלהתחיל ולא לגמור כי בהכרח שיגרע עוד יותר, וכעין שמצינו על:

הים שהיו ישראל נתונים בדין אם להנצל או חלילה להאבד עם המצרים. והנה ידוע שכל השמות באשר הם תוארים יש בהם מדת ההסתר שאינם מורים על העצם אלא על התואר וכל תואר הוא הסתר שהעצם מוסתר בתואר, וזלת שם הוי' ב"ה שהוא שם עצם, ודבר זה ידוע למבינים. ובאשר כל השמות הם תוארים וכל תואר הוא הסתר ע"כ הם מורים על מדת הדין המסתעף מן ההסתר, וזלת שם הוי' ב"ה שבאשר הוא שם עצם מורה על מדת הרחמים, וזהו שאמר משה, שבודאי ישראל עם תכם ונבון ידעו דבר זה ויאמרו, לי מה שמו אם שם של מדת הדין לא יתכן מפני שלש הטענות הנ"ל, וע"ז השיב לו הש"ת שבמדת הרחמים יתנהג עמהם והודיע לו את שם הוי' ב"ה המורה על רחמים.

22
אך באמרו והי' כי תלכו לא תלכו ריקם ושאלה אשה משכנתה וגו' ונצלתם את מצרים, שזה יתכן רק במדת הדין כנ"ל. ע"ז ענה משה ואמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי כי יאמרו לא נראה אליך הוי', היינו שם של רחמים. אלא שם של מדת הדין וחזרו שלש הטענות הנ"ל, וזה שאמר והן בואו מוסיף על ענין ראשון, כלומר מאחר שתהי'רם על בית מצרים שוב בודאי יאמרו לא נראה אליך שם הוי' שזה יתכן רק במדת הדין:

29
[The word 'בגדני' as 'בוגדני' (traitors) refers to Yosef of Shisa and Yakum of Tzroros.] When the enemies [of the Jewish people] desired to enter the Temple Mount, they declared, "Let a Jew enter first." They told him [Yosef], "Enter, and whatever you bring out is yours." He entered and brought out a golden candelabra. They told him, "It is not fitting for a commoner to use this, but enter again and whatever you bring out is yours." He, however refused, saying, "Enough that I have angered my Creator once, shall I anger him a second time?" What did they do to him? They put him into a carpenter's vise and dragged him over it. He cried again and again, "Woe unto me that I have angered my Creator" (Bereishis Rabbah 65:22).

23
ולפי האמור מובן שכסדר נאמרו הדברים, שהמוקדם מוקדם והמאוחר מאוחר. ומ"מ נחשב למשה רבינו ע"ה שדיבר שלא כהוגן, כבמדרש (פ' ג') אותה שעה דיבר משה שלא כהוגן הקב"ה אמר לו ושמעו לקולך והוא אמר והן לא יאמינו לי. ואף שמה שפיר קאמר שמעתה חזרו שלש טענות ישראל כנ"ל, מ"מ מאחר שהש"ת אמר בהחלט ושמעו לקולך, שוב בודאי הש"ת יסבב סיבות שישמעו.

24
אך לפי דרכנו תרי מילי נינהו אמנות הפקידה ואמנות תירוץ שלש הטענות הנ"ל. דבעצם הפקידה האמינו בלי האותות, וכמו שאמר הקב"ה ושמעו לקולך, אבל יתכן שעם אמנות הפקידה יחדו מחמת שלש הקושיות הנ"ל, ע"ז באו האותות להראות תירוץ קושיתם, כדבעינן למימר קמן:

25
ונראה דבעיקר טענתו דמאחר שהוהירם על בית מצרים מוכח שהיציאה היא במדת הדין, ושוב יש שלש טענות הנ"ל. וי"ל עפ"י שידוע שיצ"מ היתה מענין בריאת עולם, וכמו שהעולם נברא במדת הרחמים ושפתה למדת הדין, כן נמי היתה גאולת מצרים, אלא שהרחמים נשתמשו לישראל ומדת הדין למצריים ואף שבהכרח נמצא גם ברחמים קצת תערובת דין אין להם להתירא. וע"ז מורין האותות כדבסמוך לפנינו:

26
והנה ידוע שע"ז שורשה מן הנחש הקדמוני, וע"כ י"ל שבאות הנחש סולקה טענתם מע"ז. היינו דטענתם היתה אחר שהם דבקים בע"ז איך יתכן שברגע אחד יעשו להיפוך להיות דבקים במקום, ולזה עשה אות הנחש, מורה שכמו שהמטה נהפך לנחש, כן הם שמשורש קדושת האבות מוצאם ונהפכו להיות דבקים בע"ז, מ"מ בידם להתהפך כרגע ולמשוך ידיהם מע"ז, וממה שהאדם בורח מסטרא דמסאבא בא לעומתו בסטרא דקדושה, וע"כ במה שימשכו ידיהם מע"ז יבואו לעומתם ממילא להיות דבקים במקום, והוא כאמרם ז"ל (שמ"ר פ' ט"ז) משכו ידיכם מע"ז וקחו לכם צאן של מצוה, וא"כ אדרבה זה עצמו שהיו דבקים בע"ז מוקדם הי' להם לעזר ולסעד לבוא לעומתו להיות דבקים במקום. והוא עפ"י ששהגדנו כבר שיותר נקל לאדם לזכות ע"י סור מרע, שמחמת הבריחה בא אל ההיפוך כנ"ל, וזהו הרמו ויהי למטה בכפו, שמה עשוי להיות נסמך בו, והיינו שזה עצמו שהי' נחש שורש ע"ז שב להיות לעזר ולסעד לזכות להיות דבוק בהש"ת. וא"כ האות הזה סילק טענתו שכל מצרים מטונפת מע"ז שלהם, דאדרבה דמחמת שהם דבקים בע"ז כ"כ יתעלו ע"י הבריחה ממנה עוד יותר, כמו שהגדנו כבר שעומק רום הוא לפי עומק תחת, והנחש עצמו ישוב למטה, והכל ברשותם, ובידם:

27
אל תשקחי איקתי לי, כי נפלת קמתי, כי אשב בחשך ה' אור לי (מיכה ז:ח).

Rejoice not over me, my enemy, for though I have fallen, I have [also] arisen, though I sit in darkness, Hashem is a light for me (Michah 7:8).
אלולי שנפלת לי לא קמתי, ואלולי שישקתי בחשך, לא הנה ה' אור לי (מדרש שוחר טוב, תהלים).
Had I not fallen, I would not have arisen, had I not sat in darkness, Hashem would not have been a light for me (Midrash Shocher Tov, Tehillim 5).

28
Paradoxical as it may seem, Israel's lapses and dark nights serve as both preparation to and prerequisite of its ascension to greatness. This is true not only of Israel as a nation, but also each individual in his own battle with his yetzer hara (evil inclination) experiences periods of darkness. And it is these periods of darkness which enable one to clearly perceive the truth, discerning the light by its contrast to the darkness.
Chazal describe most vividly two people who fell to depths of depravity, such as could only be described as בגידה, treason. In the depths of the abyss they were able to perceive the light that had escaped them earlier and it was this perception which enabled them to repent.

30
The depths of depravity to which Yosef had sunk are indescribable. He dared enter the place that even Israel's enemies feared to enter. He emerged carrying the menorah, without the most elementary understanding that "it is not befitting a commoner to make use of it" — an understanding that even the Romans had. It was only when this grievous error was pointed out to him that he became aware how low he had sunk. It was this profound awareness of the darkness surrounding him that caused Hashem to enlighten him, and prompted him to defy the Romans, proclaiming, "Enough that I have angered my Creator once." He resisted the Roman torture, screaming not in pain but in repentance, "Woe unto me that I have

Having seen how it is sometimes sin itself that paradoxically serves as a springboard to achievement we can understand the uniqueness of the תשובה, the penitent.

Chazal tell us, *In the place that penitents stand, even the completely righteous cannot stand (Berachos 34b)*. In a similar vein the verse heralding the call to teshuvah, repentance — *Return, Israel, unto Hashem your God* — describes teshuvah as reaching to the throne of the Almighty (see Yoma 86a). The reason being כי כשלת ביעוץך, for you have stumbled by your sins (Hoshea 14:2). It is the stumbling itself on the obstacles of sin that carries within it the potential to elevate a person to the very throne of the Almighty.

ובאות הצרעת י"ל שבוה סילק את הטענה שעוד לא הגיע הקץ. דהנה אית הצרעת לא ה' יוצא מהיקש הטבע, אלא האות ה' מה שנתהוה בלי המשך זמן. שברגע נתהפכה ידו להיות מצורעת כשלא אשר באם נתהוותה צרעת עפ"י הטבע ה' צריך להמשכת זמן, מה גם כששבה היד להיות כבשרו היתה ממהרת עוד יותר כבשרי, ובזה הראה להם שכל שהוא למעלה מן הטבע אינו גופל תחת הזמן, וא"כ מאחר שהוא בא להוציאם בשם הוי"ו ב"ה שהוא מהוה כל הנמצאות ומהוה נמי את הזמן, א"כ אינו הטענה שלא הגיע זמן הקץ טענה כלל:

35

* נמצא שגדר הזמן עבורנו הוא קביעת מהותנו; והיינו האפשרות או לעשות את מהותנו מציאות רוחנית הדבקה בהקב"ה, או ח"ו מציאות של הסתר, חשך ורחוי מדבוק ומרוחניות. לכשנבא לפני יתב"ש שהכל גלוי וידוע לפניו, צופה ומביט עד סוף כל הדורות, וכולן בסקירה אחת, נבא לפניו בכל הוייתנו כמו שהיא בכת אחת. מה מעטות תהיינה נקודות האור של תורה ומצוות לשמה, ומה רב בנו החושך! אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה! לו היינו יודעים שזמן היינו קביעת המהות, אחרת היינו מנצלים את הזמן העובר, אשרי איש שלא ישכחך וכן אדם יתאמץ בך, להדבק לרוחניות להאיר מהותו, ולקבוע הוייתו לדבקות שלמה בה' כחיי עולם הבא; אשרי הנוכה.

36

ומכאן התעוררות נוראה, כי בכל רגע שומה עלינו להתבונן מה אנו עושים מרגע זה, כי שוב נשוב אליו ממש וכמה עלינו להשתדל שנמצא בו עונג ולא יסורין וחרטה, בסוד הסתר הגוף אל נא נמצא ח"ו כי כל ימינו בהבל עסקנו, רק בהכנות מלא-דבר אל לא-דבר. בהתבטל בחינות עבר ועתיד נמצא כי ההוייה האמיתית, שלנו אינה אלא העמל של רוחניות, אוי ואבוי לנו אשר כל כך הרבה מעצמותנו אנו מטביעים בים הדמיון.

37

ובאות הדם י"ל שסילק את הטענה שאין בידם מעש"ט, והטעם כי הגאולה היא דביקות ישראל באביהם שבשמים כמ"ש ולקחתי אתכם לי לעם, ולזה נצרכים מעש"ט שבאמצעותם יתדבקו בשרשם, ובאשר חסרו להם מעש"ט איך אפשר שתהי' הגאולה, לה באות הדם להיות תשובה על טענתם, והיינו כי הדם מורכב ממים ואש, קור ותום בגשמיות, הוא נמי ממוצע בין הנפש שבעליונים לגוף שבתחתונים כמ"ש האריז"ל, והנה ידוע שמעלת מעש"ט אינה בכמות אלא באיכות וכאמרם ז"ל (מנחות ק"י), אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים, והיינו שהמעש"ט נחשבים רק לפי מסת ההתלהבות וכח הנפש שבהם, ומעשה קטן שנעשה בהתלהבות וכח הנפש חשוב יותר מאלפי מעשים גדולים הנעשים בקרירות רוח, וזה דרמו באות הדם שהמים שהם קרים נעשו ז"ם שיש בו חמימות וכח הנפש, והיינו שמעשיהם יהיו בהתלהבות ורשפי רשפי אש, ואז המעט לרב יחשב לעשות חיבור בין ישראל לאביהם שבשמים, וכמו טבע הדם בגשמיות להיות אמצעי ומחבר בין הנפש והגוף, כן הוא מחבר ומביא הגאולה.

33 מתיק תלמי' ר' - 103 - 57

עתה נתבונן על בחינת זמן מצד האדם; היינו איך האדם קובע את ההשפעות בתוך נפשו, כי כל רגע אינו חולף עליו, אלא מצב את מהותו. הרי האדם רגיל לחשוב כי כשעובר הזמן אין זה נוגע למהותו ואינו משנה בו כלום, כי מדמה שה"אני" מציאותו קבועה בפני עצמה ואינה משתנה, הזמן הוא רק עובר עליו, אבל תפיסה זו טעות היא, אמרו חז"ל (גדה ל"ג) שהאדם קודם לידתו צופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, פירוש שרואה במבט האחרית ומבחינן שהכל אחד, ומהכל יוצא אך כבודו יתברך, אך משגולד הוא נכנס תחת הסתר הזמן, שחושב שרק ההווה ישנו, והעבר כבר אינו, והעתיד עדיין לא הגיע, אבל באמת אופן השגה זו משקף רק הוייתנו בעולם העשייה, שהוא מקום עיצוב מהותנו על ידי בחירותנו, כל רגע נחתם בחותם העשייה, כל רגע ורגע שעובר משאיר רושמו ביצירת מהותנו, והיינו שעל ידי תורה ומצוות נקבע ונעשה חלק ממהותנו לרוחני, וכן גם בשלילה ח"ו, כשעובר רגע באי עשייה או בעבירה ח"ו, מטביע רושמו בעולם העשייה ונקבע חלק ממהותנו בהסתר וטומאה, אותו החלק ממהותנו שמתגלה באותו רגע נקבע לאחד משניהם — לאור או לחשך על ידי בחירתנו, וכשעובר הזמן הרי כבר נקבע בנשמתנו, ונשאר קיים ואינו בטל לעולם, אף על פי שהעבר נסתר ונשכח מעינינו, כאילו שכבר בטל.

34 והמשל לזה: מפת הארץ, שכל נקודה שעליה סימן לעיר, מכוסה בנייר שיש בו נקב אחד; כשנעביר את הנייר על פני המפה, נראה דרך הנקב עיר אחרי עיר, ונחשוב כאילו שבזמן שנראת עיר זו, לא נמצאת העיר הקודמת ולא הבאה; אבל הרי באמת קיימות כל הערים ביחד אלא שמכוסות הן וכשורידו את המכסה יתגלו כולן בבת אחת. — כן הוא אצל האדם, שמגלים לו בכל רגע ורגע שבהווה נקודה אחר נקודה ממהותו, ושמותרת ממנו הנקודה הקודמת שכבר שייכת לעבר, אולם באמת היא קיימת בנפשו ואינה בטילה, וכשיבטלו מהאדם את הסתר הזמן לאחר מיתתו ויסירו את מכסה העו"ז, יראה הכל בבת אחת; כל מהותו הרוחנית תתגלה על כל נקודות החושך והאור שבה כחטיבה אחת, ואז יראה שהזמן לא היה אלא הסתר, כי הכל הוא היה אחת שנמצאת בבת אחת. זהו עולם הנצח שאין בו עבר ועתיד.

38

ולפי"ז יובן השינוי שבין אות זה לאותית הקודמים שחזרו לכמו שהיו ובאות זה לא מצינו זאת, שמשמע שנשאר דם ביבשת, ולפי דרכנו ניחא שבאותות הקודמים נתבקשה החזרה לכמו שהי' שיהויר להיות מטה לעזר ולסעד כנ"ל, ולהיות היד שבה כבשרו מהרה לרמוח על הגאולה למעלה מן הזמן, אבל אות הדם נתבקש שיהיו המעש"ט שלהם נעשים בחמימות וברעותא דליבא כנ"ל ולא לתווך למים להיות בקרירות;